

pitäisi sitoa myös selvemmin aikakauden kasvatukseen. Missä meni 1930–1940-lukujen käsityksen mukaan raja karaisevan ja ”lasta rakastavan piiskaamisen” (Sananl. 13: 24) ja sopimattoman lyömisen raja?

Myös kartanolaisuuden hierarkioista olisi ollut kiinnostava lukea enemmän kuin mitä Appelsin on valmis tarjoilemaan. Kartanolaisuuden sijoittaminen oikeaan kontekstiin antaisi lukijalle enemmän kuin pelkkä Laitisen selviytymistarinan seuraaminen. Kartanon motiivien selvemmissä esittelyssä ei ole kyse hänen tekemiensä rikosten valkopesusta, mutta vastapuolen jääminen etäiseksi sadistiksi vie jotain myös itse Laitisen tarinasta.

Teoksessa korostuu myös kartanolaisuuden kaksinaismoraali. Laitisen havaintoja kyseenalaistamatta on syytä kysyä, mistä se johtui. Oliko kyse pelastautumisesta ja yrityksestä suojella liikettä viranomaisten väliintulolta vai vanhasta, jo keskiaikaisesta periaatteesta, jonka mukaan kerettiläisille annettuja lupauksia ei tarvinnut pitää eikä totuudessa pysyä. Kuinka tietoinen Alma Kartano oli pietistisistä traditioista, joita hänen kotiseudullaan Satakunnassa oli 1700-luvulta lähtien aika ajoin ilmennyt?

Ulla Appelsinin kirjoittama Leevi K. Laitisen tarina on sekä kiinnostava että koskettava. Vaikka kirja herättää enemmän kysymyksiä kuin antaa vastauksia, se puoltaa hyvin paikkaansa. Tekstin paremmalla editoinnilla sanoma olisi kuitenkin voitu saada vieläkin selvemmin esiin. Laitisen tarina toimii myös mementona ja väkevänä puheenvuorona hyväksikäytettyjen ja eri tavoin riistettyjen lasten puolesta. Samalla se todistaa oikeaksi Ben Furmanin esittämän paradoksaalisen teesin: ”koskaan ei ole liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus”.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

JÓZEF TRYPUĆKO

The Catalogue of the Book Collection of the Jesuit College in Braniewo held in the University Library in Uppsala. Extended and completed by Michał Spandowski, edited by Michał Spandowski, Sławomir Szyller. Vol. 1. Introduction. Manuscripts. Incunabula. Vol. 2. The 16th and 17th Century Books. Vol. 3. Indexes. Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis XLI. Warszawa, Uppsala, 2007. 212 + 668 + 176 s. + kuvaliite

Sodat ovat kautta historian siirrelleet ihmisiä, rajoja ja tavaroita. Katolisen ja protestanttisen maailman välillä 1618–1648 käyty kolmikymmenvuotinen sota ei tehnyt tässä poikkeusta. Koko protestanttisen maailman pelastajana pidetyn kuninkaansa Kustaa II Aadolfin johdolla Ruotsin suurvalta kävi sotaa erityisesti nykyisen Saksan alueella ja itäisessä Keski-Euroopassa. Tapana oli tuoda sotasaalista myös kotimaahan. Kolmikymmenvuotisen sodan sotasaaliita on pidetty jälkepäin niin merkittävänä, että niiden katsotaan synnyttäneen Pohjolasen kokonaisen keräilyharrastuksen, kun keräily kohteita virtasi kotimaahan keräilijöiden ulottuville. Saksassa tuohon asti kukoistaneelle keräilylle sota vastavuoroisesti merkitsi takaiskua. Sodan seurauksena Ruotsiin siirtyi koko Braniewon (Braunsberg) jesuiittakollegion kirjasto.

Jesuiitoilla oli katolisessa Puolassa merkittäviä tukikohtia. Entisen fransiskaani luostarin tiloihin 1500-luvulla perustettu Braniewon jesuiittakollegio koulutti pappia erityisesti lähetystyöntekijöiksi Itä-Eurooppaan ja Pohjolaan. Kollegion kirjaston pohjan muodos-

ti vanha fransiskaanikonventin kirjasto, mutta se oli saanut täydennyksiä erilaisin vaihdoin sekä lukuisista lahjoituksista, joista merkittävimmät tulivat Warmian piispa Jan Dantyszekiltä ja kardinaali Stanisław Hozjuszilta. Myös Ruotsissa lyhyen aikaa toimineen jesuiittakollegion kirjasto siirrettiin kollegion lakkauttamisen jälkeen Braniewoon. Kirjasto oli siis erittäin merkittävä ja kun Vilnan yliopistoa olttiin perustamassa, sen ensisijaiseksi sijoituspaikaksi oli kaavailtu juuri Braniewoa. Tämän keskeisen ja protestanttien kannalta vaarallisen oppilaitoksen kirjaston hävittämiseen ruotsalaisia motivoi yhtäältä halu tuhota kukoistava katolinen opinahjo, jossa myös monet pohjoismaiset olivat opiskelleet erityisesti ennen vuotta 1613, jolloin Braniewossa opiskeleville määrättiin Ruotsin valtakunnassa kuolemanrangaistus ja toisaalta saada kirjaston kokoelmista mittava täydennys Upsalan yliopiston kirjastolle. Molemmat päämäärät toteutuivat, kun kirjaston kirjat siirrettiin vuonna 1626 Upsalaan Carolina Redivivaan.

Braniewon kirjasto oli käytännöllispainotteinen. Suuri osa sen kokoelmista oli teologisia, teologiassa painottui erityisesti homileettisen kirjallisuuden ja kirkkoisien osuus. Näiden lisäksi kirjastoon sisältyi luonnollisesti alkukielillä kirjoitettuja Raamattuja ja useita polyglottia, apologetiikkaa, kommentaareja, kirkkohistoriaa jne. Teologian ulkopuolisia aloja edustivat lääketiede, jonka osuus oli suurin, antiikin klassikot, kartografia, astronomia, matematiikka, kielitieteet ja kaunokirjallisuus. Säilyneen, alkuperäisen kirjastoluettelon mukaan kirjasto oli jaoteltu alanmukaisesti. Ruotsiin siirto saattoi merkitä kirjastolle onnea onnettomuudessa — se pelasti kirjaston — lukuisat muut kirjastot joutuivat näet syystä tai toisesta Puolan levottoman myöhemmän historian aikana hävityksen kohteeksi tai hajalleen eikä voida sanoa, miten Braniewon kirjaston olisi käynyt, jos se olisi jäänyt Puolan maaperälle. Siir-

to paitsi säilytti kirjaston kokonaisuutena myös pysäytti sen kokoelmien kartuttamisen. Kirjastoon ei hankittu uusia teoksia, mistä syystä vielä tänäkin päivänä voidaan nähdä, millainen se oli vuonna 1626, jolloin se siirrettiin Upsalaan. Tosin kirjasto ei Ruotsissakaan säilynyt täysin koskemattomana — todennäköisesti kuningatar Kristiina vei siitä osan mennessään muuttaessaan Roomaan. Kirjastosta siirrettiin teoksia myös Ruotsin hiippakunta-kirjastoihin.

Braniewon kirjasto on kiinnostanut useita tutkijoita niin Puolassa kuin Ruotsissakin. Upsalassa sitä on tutkinut erityisesti, inkunaabeleiden osalta Isak Collijn, puolalaisista Józef Trypućko, joka niin ikään teki pitkäaikaiset tutkimuksensa Upsalassa. Trypućko ehti laatia kirjastosta ennen kuolemaansa (1983) erittäin seikkaperäisen ja perusteellisesti luetteloidun, konekirjoitetun bibliografian. Hänen lähtökohanaan oli Puolasta kokoelman mukana tullut 1600-luvun luettelo, jota hän kävi läpi kappale kappaleelta kokoelman avulla täydentäen. Sitten ruotsalaiset ja puolalaiset ovat yhteistyössä täydentäneet Trypućkon luetteloa vielä monin tavoin. Painettu luettelo ilmestyi kolmiosaisena Upsalan yliopiston kirjaston sarjassa vuonna 2007.

Braniewon kirjasto oli aikansa suurimpia kirjastoja. Nykypäiviin asti siitä on säilynyt 58 käsikirjoitusta, 336 inkunaabelia sekä 1500- ja 1600-luvuilta 2 255 harvinaiskirjan nimekettä (itse kappaleita on vielä enemmän). Kolmiosaisen painetun luettelon ensimmäiseen osaan on luetteloitu käsikirjoitukset ja inkunaabelit, muut painetut teokset ovat toisessa osassa. Kolmas osa sisältää monipuoliset hakemistot muun muassa henkilönnimistä, painopaikoista, painajista, maantieteellisistä nimistä, painovuositä ja provenienseista. Toisin kuin kirjasto alun perin, painettu luettelo on tekijän mukaan aakkosellinen. Kustakin kirjasta kerrotaan nimeke, julkaisutiedot ja laajuus sekä viittaukset muihin bibliografioihin.

Erityisen kiinnostavia ovat tietueiden yhteyteen kirjoitetut tiedot kirjojen provenienseista ja luonnehdinnat mahdollisista reunamerkinnoista, joskaan viimeksi mainittuja ei ole tarkemmin esitelty. Myös yhteissidokset tuodaan esiin. Esimerkiksi Johannes Meceleruksen kreikan kielioppi vuodelta 1554 (osa 2: nro 2375) on ollut useammankin suomalaisen omistuksessa, ennen kuin se on päätynyt ensin Ruotsin jesuiittakollegioon ja sieltä sitten Braniewon jesuiittakollegion kirjastoon. Samaan teokseen on sidottu muun muassa Philipp Melanchthonin kreikan kielioppi. Melanchthonin teoksia kirjastoon on kuulunut useita, lähinnä ilmeisesti kielitieteellisistä syistä Lutherin kirjoja on kuitenkin vain yksi, latinankielinen vähäkatekismus vuodelta 1590.

Braniewon kirjaston tieteellinen luettelointi ja tuloksen saattaminen painettuun muotoon on suuri kulttuuriteko, joka on vaatinut lukuisien ruotsalaisten ja puolalaisten tutkijoiden vuosikymmenten työn. Bibliografia avaa näköaloja Itämeren alueen kirja- ja kirkkohistoriaan ajalta, jolloin tunnustuskunnat ottivat mittaa toisistaan sotatantereita myöten. Se tarjoaa myös tuoreita tutkimuskohteita uuden ajan alun historiaan.

TUIJA LAINE
DOS., HELSINKI

HEIKKI PIHLAJAMÄKI,
VIRPI MÄKINEN &
JUSSI VARKEMAA

Keskiajan oikeushistoria.
Tietolipas 218. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura.
Helsinki 2007. 348 s.

Kirkko-oikeuden ja kirkon hallinnon historiaa on käsitelty suomalaisissa yleisesityksissä jonkin verran. Erkki Kansanaho, Martti Parvio, Hannu Juntunen ja Pekka Lei-

no ovat laatineet monografioita ja artikkeleita Suomessa noudatettua 1500–1900-lukujen kirkkolainsäädännöstä sekä siihen sisältyneestä teologisesta ja juridisesta ajattelusta. Heidän tutkimuksissaan on käsitelty Laurentius Petrin Kirkkojärjestystä vuodelta 1571, ”karoliinista” kirkkolakia vuodelta 1686, ”Shaumannin” kirkkolakia 1869 ja sen kodifikaatiota vuodelta 1964 sekä vuoden 1993 Kirkkolakia ja -järjestystä.

Suomessakin 1200-luvulta 1500-luvun puoliväliin noudatettua universaalista kanonisesta oikeudesta ei sen sijaan ole tähän asti kirjoitettu yleisesitystä suomeksi. Tämä puute on nyt siltä osin korjattu, että Heikki Pihlajamäki, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa ovat julkaisseet *Keskiajan oikeushistoria* -teoksen, joka antaa oppikirjamaista tietoa kanonisesta oikeudesta. Teos on myös käyttökelpoinen käsikirja laajemminkin keskiajan oikeushistorian tutkimukseen. Se on myös kansainvälisesti merkittävä, sillä nimenomaan keskiajan oikeushistoriaa käsitteleviä yleisesityksiä ei ole julkaistu kovin runsaasti muuallakaan lähinnä eri maiden ja eri alueiden historia- ja kulttuuri-taustan erojen vuoksi.

Keskiajan oikeushistoria on poikkitieteellinen, sillä kirjoittajista Heikki Pihlajamäki on koulutukseltaan oikeushistorioitsija, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa puolestaan teologeja. Tekijöiden monitieteinen tausta näkyy monella tavalla teoksessa. Tästä voi mainita esimerkkinä esityksen keskiajan moraaliteologisesta ajattelusta, mikä ei tavanomaisesti kuulu oikeushistorialliseen tutkimuskirjallisuuteen.

Tekijät eivät ole pyrkineet eurooppalaisen oikeushistorian kuvaamiseen yhtenäisen, kaikenkattavan ja -selittävän yleisesityksen keinoin. He keskittyvät pääsääntöisesti yleiseurooppalaisen oppineen oikeuden historiaan. Teoksessa ei käsitellä juuri lainkaan paikallista, keskiajan käytännön oikeuselämässä vaikuttanutta tapaoikeutta. Tämän rajauksen olisi voinut kirjoittaa